

מצות עליה לרגל מחו"ל

א. התוס' בפסחים (ג'. ד"ה מאליה) כתבו באחד מהתירוצים דריב"ב מנציבין לא עלה לרגל משום שנציבין היא חו"ל. והמל"מ (פ"א מק"פ) תמה מאד ע"ז, שלא מצינו בשום מקום לפטור את הגר בחו"ל ממצות ראייה. ובאופן פשוט, זה באמת תמוה מאד שהרי מצות הגוף היא ככל המצוות שכל ישראל מחויבים בהם בכל מקום. והנראה ליישב עפ"י מימרתו של ר' אמי (פסחים ח'). שכל אדם שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, אי"כ י"ל שכל הדר בחו"ל הרי הוא אדם שאין לו קרקע, דמקרקעי דחו"ל כמטלטלי דא"י דמי (בכורות כ"ט). וע"כ הדר בחו"ל פטור לא מצד דירתו שבחו"ל אלא מפני שאין לו קרקע בא"י.

ובזה יש מקום לישוב גם תמיהת מהר"צ חיות ריש גיטין שתמה בדברי התוס' פסחים הנ"ל הפוטרים את הדרים בחו"ל מירוש' פאה (פ"ג ה"ז) שמסופר שם על שני אחים שעלו לרגל מאשקלון ואשקלון חו"ל היא כמו שאמרו במתני' ראש גיטין. אכן עפ"י דברינו יתכן שאותם שני אחים היה להם קרקע בא"י וע"כ שייך בהם הפסוק „ולא יחמוד איש את ארצו" כי הרי ס"ס יש להם קרקע בארץ. דשפיר קרינן בהו „ארצו" ואין סברא לפטור מטעם ישיבתם בחו"ל. אכן גם בליז ניתן להאמר עפ"י מ"ש בירוש' שביעית (פ"ו ה"א) דנמנו על אשקלון לפטור מן המעשרות וכו' והכתיב וילכוד יהודא את אשקלון ואת גבולה, ומשני ליתא אשקלון. וע"י בפנ"מ שמתרץ שאין זו אותה אשקלון, אלא אחריתא באותו השם. אי"כ י"ל שהאחים שעלו לרגל מאשקלון, היינו מאותה אשקלון שהיתה בא"י. אולם קצת תמוה שהתוס' ריש גיטין, שדנו בענין אשקלון ולא הביאו ירוש' זה.

ב. אכן לפ"ז אין נוקטים כן להלכה. כי הנה הרמב"ם לא הביא להלכה מימרתו של ר' אמי הפוטר מי שאין לו קרקע מן הראיה, וכנראה סובר שגם מי שאין לו קרקע חייב. וכ"כ המאירי (פסחים שם) מפורש: כל אדם חייב לעלות לרגל בין שיש לו קרקע בין שאין לו. ולפ"ז גם בני חו"ל חייבים בראיה.

ובטעם השמטת הרמב"ם הלכה זו של ר' אמי, במל"מ ריש ה' חגיגה נתקשה בזה. ובמה"פ ירוש' פאה פ"ג ה"ז כתב בזה משום שלדעתו רב חולק על ר' אמי. ומ"מ השאיר בצ"ע שבירושלמי מובאים דברי ר' אמי ללא חולק.

אמנם נ"ל דאדרבא מירוש' שם הדברים מוכיחים שאין הלכה כר' אמי, כי על המשנה שם רע"א קרקע כ"ש חייבת בפאה ובביכורים וכו' מובא שם הברייתא דתני „והראיון" דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה. הרי מכאן שזוהי רק דעת הברייתא, ואילו המשנה, שלא מנתה „הראיון" בכלל אלה של קרקע כ"ש, כנראה סוברת שאין צורך לדין ראיון קרקע כל עיקר. והלכה כמשנה נגד הברייתא. ע"כ השמיט הרמב"ם דין זה. ובוזה מיושב גם ההערה השניה של מה"פ שהרמב"ם

השמיט הדין שבוידוי מעשר מעכב חסרון קרקע כמפורש בברייתא הנ"ל שם. אבל לפי הנ"ל, מתוך שבמשנה לא מנו את זה, ש"מ שחולקת על הברייתא, ולדעת המשנה אין עיכוב בחסרון קרקע גם לוידוי מעשר. (וע"ע נובי"ת או"ח סי' צ"ד ושאלת יעב"ץ סי' קכ"ז, וע"ע במש"כ שם ד"ארצ"ך חו"ל נמי משמע שהרי מפורש בבכורות הנ"ל שקרקע חו"ל דינה כמטלטלין).

ג. אכן י"ל עוד טעם בפטור בני חו"ל מעליה לרגל, עפ"מ ש"כ התוס' בחגיגה (כ"ה. ד"ה שרצועה) לתמוה האיך עולים לרגל מן הגליל כיון שרצועת כותים מפסקת בטמא וצריך הזאה ג' וז' עי"ש. ועי' טו"א ושער אפרים שהעלו שקושיתם היא רק מחג השבועות, כי לענין שאר החגים י"ל שהקדימו לבא כשיעור ימי ההזאה. ובפשטות י"ל שהתוס' סוברים שאין שייך חיוב לעלות כ"כ מוקדם בכדי לעשות ההזאות וע"כ פטורים הם מן הראיה. אלא שהי' הדבר נראה תמוה בעיניהם שאנשי הגליל שהם בא"י ומ"מ אין בהם דין עלי' לרגל. ועל פי דרכם, אנו למדים שאנשי חו"ל שנמצאים ממש בארץ העמים שגזרו על גושה ועל איריה פטורים מעלות לרגל, כי כנ"ל לא מצינו חיוב לעלות יותר מוקדם בכדי להטהר ע"י הזאות ג' וז'.

עפ"י י"ש ג"כ מקום ליישב הערת המהר"צ חיות מתרי אחי דאשקלון, כי לפי הנ"ל כל עיקר סברא זו לא נאמרה אלא לאחר שגזרו חכמים על גושה ואיריה של ארץ העמים, והוא מעשה הי' טרם שגזרו. וכן מיושב בזה מה שנראה פשטות הגמרא סנהדרין י"א. שמעברין את השנה מפני גלויות ישראל שנעקרו ממקומם, ועי"ש במאירי דהיינו שנעקרו ממקומם בכדי לעלות לרגל, ופשטות הדבר נהא"ן שאין המדובר שעלו בגדר רשות, שא"כ ל"ש כ"כ שיעברו עבורם את השנה. אבל לפי הנ"ל יש מקום לומר שגם שם המדובר טרם שגזרו טומאה על ארץ העמים.

ויש לדקדק קצת לשאלתנו מעירובין כ"א. דאין פסי ביראות בחו"ל דלא שכיחי מתיבתא, וברמב"ם (פי"ז משבת ה"ל) לא התירו הפסים האלו אלא בא"י ולבהמת עולי רגלים בלבד. משמע שבחו"ל ל"ש עולי רגלים, וכ"נ פשטות הגמרא גיטין ד': עיי"ש, וכן יש לה"ר מבכורות נ"ז. שלש גרנות למע"ב וכו', ובגמרא שם הטעם כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים, ואם עולים לרגל מחו"ל הי' להקדים יותר, שהרי מפורש במשנה (נ"ג) שמע"ב נוהג גם בחו"ל.

ויש עוד להוכיח ממשנה נדרים (ל"א). הנודר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותים, ולמה אסור בישראל שבחו"ל, אם נאמר שהם פטורים מן הראיה. אכן אין זה ראי' מכרעת שכן י"ל שגם בני חו"ל הם בכלל עולי ירושלים ש"מ אם רוצים עולים, וכשעולים — עולים לירושלים, ולא להר גריזים, בפרט לפמ"ש שהפטור בחו"ל הוא מצד שאין לו קרקע, הרי בידו לרכוש קרקע בא"י ולהתחייב ממילא הוא בכלל עולי ירושלים.

ד. וצופה הייתי בספר החדש שי"ל כעת, תורת הלוי מאת ש"ב הרב הגאון הצעיר רמ"י הלוי פרום שליט"א שנתעורר מגמ' נדרים הנ"ל להביא ראיה דלעיל, והבוחר יבחר.

זשר"ר בספרו שהביא מספר קהלת יעקב של בעל המשכנות יעקב שמוכית שבני חו"ל פטורים מעליה לרגל, והנה שלש ראיות מביא רבנו הגאון שם בקהלת יעקב:

א) מגמ' מפורשת פסחים ע"ו מהא דתניא יהודה בן דורתאי פירש הוא ודורתאי בנו, והלך וישב לו בדרום ופירש"י כדי שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח וחגיגה עיי"ש אבל לא זכיתי להבין ראיתו, דמאן לימא לן שישב בדרום והיינו בחר"ל, אדרבא סתם דרום שבתלמודים הוא דרומה של א"י כמו הנגב וכיריב שמרוחק ממרכז הישוב, וכמש"כ בשאילת יעב"ץ הנ"ל שהיושבים בא"י מרוחק מהלך שלשים יום, הם פטורים מעליה לרגל, ויהודה בן דורתאי ובנו ישבו בדרום א"י שרחוק מן הישוב והמהלך רב הוא עיי"ש שהוכיח דבריו אלה בשום שכל, וממילא אין ראיה משם לפטור אנשי חו"ל דלא הלך כלל לחו"ל.

ב) עוד הביא להוכיח מהא דשבתי הגולה עשו פסח ואטו נימא דהנשארים בחו"ל עברו על מ"ע שיש בה כרת ואם בראשון היו רחוקים, למה לא עלו לפסח שני עיי"ש.

והנה גם ע"ז י"ל עפ"י דברי השאילת יעב"ץ הנ"ל דאפילו היושבים בא"י אם הם רחוקים מהלך ל' יום פטורים מק"פ, וזהו הגבול שחייבה תורה, וכמו שמשא הזוהר מפסח ראשון על פסח שני, ויותר מזה אינו נכנס לכלל החיוב, וא"כ א"ש משבתי הגולה. והנשארים בחו"ל היה להם מהלך יותר מל' יום ופטורים גם מפסח ראשון, ולא שייכי כלל בפסח שני.

ג) עוד הוכיח שם בקה"י מירוש' פסחים פ"ז ה"ו, לראיה הלכו מלבוא חמת עד נחל מצרים, וטעמא דריב"ל בזה מקרא דויעש שלמה וכל ישראל מלבוא חמת עד נ"מ, ומבואר דמצות ראיה אינה אלא על היושבים בא"י, ולא על היושבים בחו"ל, ודחה שם דברי הק"ע שכתב להגיה בירוש' להוראה הלכו וכו' במקום לראיה הלכו וכו', עיי"ש וזה תמוה מאד, איך אפשר לדחות גירסתו של הק"ע, הא כן מפורש בבבלי בהוריות ג. א. אמר רב אסי ובהוראה הלך אחר רוב יושבי א"י שנא' ויעש שלמה בעת ההיא וכו', וברור שהגירסא הנכונה בירוש' היא כהק"ע, וממילא אין משם ראיה לעליה לרגל.

וכן הוכיח שם עוד דבחור"ל אינם חייבים לעלות לרגל ממ"ש בתענית עד שיגיע אחרון שבא"י לנהר פרת עיי"ש, וכן רמז על ראיה זו גם בשאילת יעב"ץ הנ"ל, אבל זה תמוה מאד דשם הפירוש משום הגשמים שיגיע אחרון שבא"י ולא ידביקוהו יותר גשמים, דבלא"ה בגולה אינם מתפללים על הגשמים עד ששים בתקופה ידביקוהו יותר גשמים, דבלא"ה גולה אינם מתפללים על הגשמים עד ששים בתקופה ועיי"ש ברא"ש. ושאילת הגשמים היא רק על גבולות הארץ, וצע"ג גם על השאילת יעב"ץ איך רצה להוכיח מזה דאין עליה לרגל בחו"ל, בשעה ששאילת מטר הוא רק על א"י, ולא עליהם יהיו הגשמים, וז"פ וברור.

ועוד נ"ל דהפירוש במתני' דתענית כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת לא משום הטרדת הגשמים, אלא הטעם הוא משום שלא ירבו מי נהר פרת ולא יוכלו לעבור אותו ברגליהם, ויש לכיין כן בפירש"י בתענית שם במש"כ כלומר קודם ביאת מים לנהר פרת וכל שהוא רחוק יותר אין הקפדה שירדו עליהם הגשמים רק החשש שלא יהיו יכולים לעבור את נהר פרת. וכן י"ל ברש"י ב"מ הנ"ל שלא ידביקוהו הגשמים, ג"כ היינו שלא יוכל לעבור את הפרת שמימיו פרינ ורבין, ואין קפידא בשביל אנשי חו"ל רק שיעברו פרת, ומאן דעבר פרת שוב לא איכפת

לן אם ירדו עליהם גשמי ברכה, וכן לא איכפת לן על כל שאר נהרות, כשם שאין
אנו דואגים לשאר נהרות שבא"י גופא.

ונראה דיש להביא עוד סמוכין דלעליה לרגל לא בעינן שיהי' לו קרקע
וכפסקו הברור של המאירי וכהנראה מהשמטת הרמב"ם, דכל אדם חייב לעלות
לרגל אפילו אם אין לו קרקע דהנה בקידושין כ"ט, וברמב"ם פי"א ה"ג מביכורים
היה בנו לפדות והגיע עת לעליה לרגל, ואין לו כדי לזה ולזה, סודה את בנו,
ואח"כ עולה לרגל עיי"ש, ואי בעינן דוקא קרקע לעליה לרגל אי"כ לכשיפדה אח
בנו בנו קודם ולא ישאר לו קרקע, ממילא בלא"ה יהי' פטור מלעלות לרגל ועי"כ
צ"ל דנראה מזה דאפילו כשאין לו קרקע גי"כ חייב לעלות לרגל, וממילא אנשי
חו"ל שהוכחנו לעיל בטעם דפטורים משום שלכולם אין להם קרקע דמקרקעי שלהם
כמטלטלים הם, מ"מ חייבים לעלות לרגל דמצוה שאינה תלויה בקרקע היא,
וחובת הגוף היא.

וד' יאיר עינינו בתורתו ויצילנו משגיאות.